

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

KEREITI YA 12

SESOTHO PUO YA LAPENG (HL)

PAMPIRI YA PELE (P1)

PUDUNGWANA 2024

MATSHWAO: 70

NAKO: Dihora tse 2

Pampiri ena e na le maqephe a 10.

DITAELO LE DIKELETSO HO MOHLAHLOBUWA

1. Pampiri ena e arotswe dikarolo TSE THARO, e leng:

KAROLO YA A:	Tekokutlwisiso	(30)
KAROLO YA B:	Kgutsufatso	(10)
KAROLO YA C:	Dibopeho le ditlwaelo tsa Tshebediso ya puo	(30)
2. Bala ditaelo TSOHLE ka tlhoko.
3. Araba dipotso TSOHLE.
4. Qala karolo E NNGWE le E NNGWE leqepheng LE LETJHA.
5. Seha mola qetellong ya karolo e nngwe le e nngwe.
6. Nomora dikarabo tsa hao jwalo ka ha dipotso di nomorilwe pampiring ya dipotso.
7. Tlola mola dipakeng tsa dikarabo tsa hao.
8. Tsepamisa maikutlo haholo mopeletong le popong ya dipolelo tse nepahetseng.
9. O eletswa ho sebedisa nako ya hao ka mokgwa ona:

KAROLO YA A:	Metsotso e 50	
KAROLO YA B:	Metsotso e 30	
KAROLO YA C:	Metsotso e 40	
10. Ngola ka mongolo o makgethe, mme o balehang.

KAROLO YA A: TEKOKUTLWISISO**POTSO YA 1**

Potsong ena o nehilwe mefuta e mmedi ya ditema. Bala tema e nngwe le e nngwe ka tlhoko o nto araba dipotso tsohle tse hlakang tlasa tema ka nngwe.

Bala tema ena e latelang, mme ha o qetile o arabe dipotso tse e latelang.

TEMA YA A**DIPAPADI TSE KA SEHLOOHONG AFRIKA BORWA**

- 1 Afrika Borwa e kgabile ka mefuta e fapaneng ya dipapadi. Nakong ya mmuso wa kgethollo, naha ena e ne e kotetswe dipapading tsa matjhaba ka lebaka la dikotloqobello tse neng di le kgahlanong le yona ho tloha ka selemo sa 1964 ho fihlela ka sa 1992. Sena se ne se bakwa ke kgateello eo makgowa a neng a hatelletse batho ba batsho ka yona. Ke dinakong tseo, moo dibapadi tse ngata tse kang Zola Budd, Kepler Wessels le tse ding, di ileng tsa bona ho le molemo ho tela mofuthu wa Afrika Borwa, tsa fallela dinaheng tse ka ntle hore di nne di tswele pele ka dipapadi. 5
- 2 Ha monghadi Nelson Mandela a lokollwa tjhankaneng ka selemo sa 1990, Mafrika Borwa a ile a tlamoloha diketaneng tse neng di a tlamme ka dilemolemo. Setjhaba sa qala ho ja le ho hema dipapadi. Dipapadi tse ka sehloohong naheng ena ya rona ke rakebi (*rugby*), bolo ya maoto le krikete (*cricket*). Bolo ya maoto ke papadi e neng e ratwa haholo ke batho ba bontate ba batsho, leha mehleng ena makgowa le dikgomoatsana di se di ikakgetse ka setotswana papading ena. Ho se ho bile ho na le bolo ya maoto ya banana. Ha ba e raha mona banana ba jwalo, o ka lekanya hore ke tse thokwa. Sehlopha sa naha sa bolo ya maoto se bitswa Bafana Bafana, e leng lentswe le tswang puong ya IsiZulu, ha sa banana se bitswa Banyana Banyana. Ka selemo sa 1991, ha kgethollo ya mmala e ya moriting, ho ile ha thehwa mokgatlo wa bolo ya maoto o bitswang *South African Football Association* (SAFA), o kopantseng merabe yohle. Ke ka yona nako eo moo Bafana Bafana ba ileng ba amohelwa ho *Federation Internationale de Football Association* (FIFA), mme ka la 7 Phupu 1992 ba qala ho bapala papadi ya bona ya pele. 10 15 20
- 3 Afrika Borwa ke naha ya pele dinaheng tsa Afrika e ileng ya itlhoma pele ho tshwareng mohope wa lefatshe wa bolo ya maoto ka selemo sa 2010. Sehlopha sa naha se ile sa hloleha ho phunyeletsa leotong la pele la thonamente eo, leha Simphiwe Tshabalala e bile yena pulamadiboho ya ho hlaba ntlha ya pele ya Afrika Borwa. Sehlopha sena se phutla ka mokotla o metsi kaha ho se mohope oo se ileng sa o hapa dipapading tse tharo tsa mohope wa lefatshe wa 1998, 2002 le 2010. Ebe lebaka ke lefe? Batho ba arohile dikotwana ha ho tluwa mabakeng a bakang sena. Ba bang ba beha molato ho dibapadi tsa sehlopha, ha ba bang bona ba phareha molato ho mokwetlisi. Leha ho le jwalo, ka selemo sa 2024 sehlopha sa naha se ile sa re etsa motlotlo ka ho phunyelletsa dipapading tsa Afrika sa ba sa hapa boemo ba boraro Afrika ka bophara. 25 30 35

4	<p>Papadi e nngwe ke ya rakebi. Papadi ena e qadile e bapalwa ke makgowa feela empa ha jwale batho ba batsho ba se ba ikakgetse ka setotswana ho yona. Re ka qolla dibapadi tse kang Siya Kolisi, e leng mokapteni wa sehlopha le ba bang. Sehlopha sa naha se bitswa di-<i>Springbok</i>, e leng ditshepe ka puo ya Sesotho. Sehlopha sena se a baba ha ho tluwa papading ena. Se qadile ho ikgapela mohope wa lefatshe ka selemo sa 1995, hang feela ha Afrika Borwa e tswa mmusong wa kгатello. Sena se bonwe ha Monghadi Nelson Mandela a ne a apere sekipa sa sehlopha kamora tlholo ya sona, e leng se neng se etswa ke ba basweu feela. Di-<i>bokke</i> tsa boela tsa hapa mohope wa naha ka 2007, 2019 le 2023. Kgetlong lena la ho qetela, Mafrika Borwa a ile a kopana dihlooho ha sehlopha sena se hlola mohope wa naha. Ra bona setjhaba se kopana e ba ntho e le nngwe. Moetapele wa naha, Monghadi Ramaphosa hammoho le Mafrika Borwa a mang, ba ile ba fofela naheng ya Fora ho ya tshehetsa sehlopha.</p>	40 45 50
5	<p>Papadi e nngwe e atileng ke ya krikete, haholo ho Manyesemane le Ma-<i>India</i>. Sehlopha sa naha se bitswa Di-<i>Proteas</i>, e leng mofuta wa palesa e hlokolosi naheng ena ya rona. E tsejwa ka lebitso la seqalaba ka puo ya rona ya Sesotho. Nakong ya demokerasi, re bone merabe yohle e ba le thahasello papading ena haholo. Re ka qolla sebakadi se kang Kagiso Rabada le ba bang. Ka selemo sa 2003 Afrika Borwa e ile ya tshwarela mohope wa Krikete naheng ena. Sena e ile ya eba tlotala le hoja sehlopha se ile sa hlolwa hampe mobung wa sona. Ka selemo sa 2007, sehlopha sena se ile sa fella ho sekamakgaolakgang feela moo se ileng sa hlolwa ke naha ya <i>Australia</i>. Ka selemo sa 2011 sa kgutlisetswa lapeng habohlolo ke sehlopha sa <i>New Zealand</i>. Nalane ya boela ya ipheta ha se hlolwa ke <i>Australia</i> hape ho sekamakgaolang ka selemo sa 2023.</p>	55 60
6	<p>Dipapadi di thusa ho kopanya merabe e fapaneng ya Afrika Borwa mme sena re se bona ha ho bapala dihlopha tse fapaneng moo mabala a dipapadi a tlang tswete!</p>	65
[Tema ena e qotsitse le ho hlophisetswa tlhahlobo ho tswa ho globetrottingkids.com]		

- 1.1 Bolela palo ya dipapadi tsa Afrikaborwa tse hlahellang temeng e ka hodimo o be o fane ka TSE PEDI feela tse ka sehloohong naheng ena. (3)
- 1.2 Qotsa lentswe seratswaneng sa 1, le nang le moelelo o le mong le 'ho thibelwa'. (1)
- 1.3 Bolela mofuta wa karaburetso e hlahang meleng ya 9–10, o be o qotse mantswe a re bopelang karaburetso eo. (2)
- 1.4 Fana ka phapano dipakeng tsa papadi ya di-*Springbok* le Bafana Bafana dipapading tsa mehope ya lefatshe. (2)

- 1.5 Kgetha karabo e nepahetseng ka ho fetisisa ho tse latelang, o be o fane ka lebaka la karabo ya hao.

Polelwana ena 'Setjhaba sa qala ho ja le ho hema dipapadi' e hlalosa hore setjhaba se ne se ...

- A dula se bapala dipapadi tse fapaneng.
- B fumane tokoloho dipapading.
- C na le thahasello ho dipapadi.
- D hlodisana ka dipapadi. (2)

- 1.6 Bolela hore polelo e latelang ke nnete kapa mafosi o be o fane ka lebaka la karabo ya hao.

Tshebetso ya sehlopha sa Bafana Bafana e a kgahlisa. (2)

- 1.7 Fana ka moelelo wa lentswe 'baba' ho ya ka moo le sebedisitsweng ka teng polelong. (2)

- 1.8 Bolela dintlha TSE PEDI tse re bontshang hore ha sehlopha sa rakebi se hapa mohope wa lefatshe ka selemo sa 1995, naha ya Afrika Borwa e ne e se e le naha e lokolohileng mmusong wa kgethollo. (2)

- 1.9 Hlalosa lentswe lena 'tlotla' moleng wa 57. (2)

- 1.10 Fana ka dintlha TSE PEDI tseo batho ba behang molato wa tshebetso e mpe ya Bafana Bafana ho tsona. (2)

- 1.11 O bona e le ntho e amohelohileng hore ebe ntate Ramaphosa o ile a ya naheng ya Fora ho ilo tshehetsa sehlopha sa di-*Springbok* papading ya makgaolakgang ya mohope wa naha? Tshehetsa karabo ya hao. (2)

Bala le ho boha tema ena e latelang, mme ha o qetile o arabe dipotso tse e latelang.

TEMA YA B

[Setswantsho se qotsitswe le ho lokisetswa tlhahlobo ho tswa ho www.golegal.co.za]

- 1.12 Bolela dintho TSE PEDI tse bontshang hore batho ba hlahang setshwantshong se ka hodimo ba thabile. (2)
- 1.13 Ho itaka marameng ha batho ba hlahang setshwantshong se ka hodimo, ho re bolella eng? (2)
- 1.14 Hobaneng ha ho sebedisitswe diletsa le sebuela hodimo setshwantshong see? (2)
- 1.15 Bontsha kamoo mongodi a ntshetsang pele bohlokwa ba dipapadi bo hlahisitsweng temeng ya A ho tema ya B. (2)

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA A: 30

KAROLO YA B: KGUTSUFATSO**POTSO YA 2**

Bala ditaba tsa tema e latelang, ebe o di kgutsufatsa ka ho ngola ka seratswana se momahaneng moo o hlalosang seo batho ba ka se etsang ho kganna ka polokeho bosiu.

ELA TLHOKO: O lebeleletswe ho etsa tsena tse latelang:

1. Kgutsufatso e be ya mantswe a sa feteng 90.
2. Dintlha e be TSE SUPILENG tse jereng mohopolo wa sehlooho.
3. Ngola ka mokgwa wa seratswana se momahaneng.
4. Bontsha palo ya mantswe ao o a sebedisitseng qetellong ya kgutsufatso ya hao.

TEMA YA C**HO KGANNA KA POLOKEHO BOSIU**

Bophelong mona batho ba qobelleha ho kganna bosiu hobane tsietsi e hlaha mabaka a fokola. Ho kotsi ho kganna bosiu ka lebaka la mafiritshwane ana a ka etsetsang bakganni moferefere. Le bakganni ba bang ha ba kganne ka tsela e nepahetseng mme ba baka tshitiso hoo ka nako e nngwe bophelo ba motho bo ka felang ka ho panya ha leihlo.

Mokganni o lokela ho hlokomela dintlhanyana tse latelang ha a kganna bosiu. A fokotse lebelo, e le ho qoba dikoti tse ka tseleng hore koloi e se ke ya kgetshemela kapa ho phatloha mabidi. A etse bonnete ba hore difensetere tsa koloi di hlwekile ebile di hlakile. Ha di silafetse di sitisa pono mme a ka baka kotsi. Mabone a ka hare a tinngwe ho etsetsa hore batho ba o setseng morao ba se ke ba bona batho ba ka hara koloi.

Ha koloi e tlang ka pele ho yena e mo petla ka kganya, a shebe mola o mosweu o ka tseleng ho fihlela e feta. A ka nna a lahlehelwa ke taolo ya koloi ya hae ha a ka shebana le mabone ao. A kgantshe mabone a hae a maholo ha ho se na koloi e tlang e tobane le yena e le hore a tle a bone tsela hantle. A a fokotse kapa a a bonesetse fatshe ha koloi e nngwe e tla ho qoba diqhwebeshano. Ha ho na le koloi e belatsang e mo setse morao kapa e mo emisa, a se eme empa a eketse lebelo a ye sebakeng se bolokehileng jwalo ka seteisheneng sa maponesa kapa sa peterole hobane ha bo boi ha ho lluwe. Ka nnete ho ka mpa ha thwe motho ke lekwala, tabakgolo ke ho boloka bophelo ba hao mmoho le ba bao o tsamayang le bona, haholoholo ha e le lelapa la hao. Taba e nngwe ke hore a se kganne a kgathetse kapa a otsela hobane a ka kgaleha a bakela basebedisi ba bang ba tsela mathata.

Bakganni ba leke ka hohle ho qoba ho kganna bosiu, empa ha ho se na boikgethelo, ba eletswa ho ba sedi tseleng.

[E qotsitswe le ho lokisetswa tlhahlobo ho tsa ho <https://www.economical.com>]

KAROLO YA C: DIBOPEHO LE DITLWAELO TSA TSHEBEDISO YA PUO**POTSO YA 3: PAPATSO**

Bala le ho boha papatso ena e latelang ebe o araba dipotso tse thehilweng hodima yona.

TEMA YA D

[Setshwantsho se nkuwe ho tswa ho [www. Sandtondc.co.za](http://www.Sandtondc.co.za)]

- 3.1 Fana ka lewa le leng le sebedisitsweng papatsong ena. (1)
- 3.2 Bolela seabo sa senotlolo se tshwerweng ke motho ya hlahang papatsong e ka hodimo. (2)
- 3.3 Tshebediso ya polelwana e latelang e na le bohlokwa bofe papatsong ee?
'Iphumanele ya hao' (2)
- 3.4 Hlalosa tshebediso ya biliboto papatsong ena. (2)
- 3.5 Sekaseka tshebediso ya nomoro e hlahang papatsong. (3)

[10]

POTSO YA 4: KHATHUNU

Bala le ho boha papatso ena e latelang ebe o araba dipotso tse thehilweng hodima yona.

TEMA YA E

[Setshwantsho se nkuwe ho tswa ho [google cartoonistgroup.com](http://google.cartoonistgroup.com)]

- 4.1 Kgetha karabo e nepahetseng ka ho fetisisa ho tse latelang, o be o tshehetse ka lebaka.

Lentswe lena, 'sesolo' le bolela ...

- A seshobana sa nama ya kgoho.
- B theolelo ya nama selakgeng seo.
- C nyehlisetso ya nama ya kgoho.
- D nyollelo ya nama ya kgoho.

(2)

- 4.2 Hlalosa maikutlo a mosadi ya nomorilweng 2 ka tshebediso ya monwana.

(2)

- 4.3 Hlalosa molaetsa wa khathunu, o ipapisitse le maemo a renang ho yona o nto qotsa mantswe a nnetefatsang sena.

(3)

- 4.4 Na o nahana ho kenyeletsa koranta khathunung ho bohlokwa? Tshehetse karabo ya hao ka lebaka.

(3)

[10]

POTSO YA 5: TEMA YA PROSA

Bala tema ena ebe o araba dipotso tse botsitsweng hodima yona.

TEMA YA F

1	Ba bang ba baahi ba motse wa Gauteng ba tsoha ba saretswe hoseng hona kamora hore toropo eo e ruthuthwe ke sefelo se matlahadi, se akgang sefako se setenya se lekanang le bolo ya kolofo. Mophula wa tshenyho eo o hlile wa toba makoloi le meaho. Lesedinyana la <i>IOL</i> le tlaleha hore ka shwalane ya Mantaha, baahi ba Midrand, Fourways le dibakeng tse potapotileng tseo, sefako se setenya haholo se ile sa na horeng ya bohloko mantsiboya. Boramakoloi ba setse ba eme le monna wa mateneng eka ditsunyana tse kolobileng kamora pula ya ditlwebelele kaha ho ne ho le lerootho mme dibaka di sa bonahale hantle.	5
2	Sebuedi sa Mokgatlo o laolang tsa tshohanyetso wa <i>Gauteng EMS</i> , Robert Mulaudzi, se re ka lehlohonolo la moteaphala ha ho a ba teng bafu, le hoja ho bile teng lehlatsipa le le leng le ileng la alafelwa dikotsi tse seng kae, motseng wa Soweto. Ho boetse ha ba le matlo a sesang metsing sebakeng sa Marlboro.	10
3	<i>Gauteng EMS</i> e boetse ya etsa boipiletso ho batswadi ho nnetefatsa hore bana ba se ke ba bapalla pela dinoka le melatswana tse tlang ka ho panya ha leihlo ha ho na dipula tsa sefelo.	15

[E qotsitswe le ho lokiswa botjha ho tswa lesedinyaneng la *Independent Online* (IOL), 14/11/2023]

- 5.1 Manolla lentswe lena 'mophula' (moleng wa 3) mabapi le tshenyho e bakilweng ke sefelo. (3)
- 5.2 Sepheo sa mongodi ke sefe ka tshebediso ya sehlongwanthao '**hadi**' polelwaneeng ee? (2)
- '... sefelo se matlah**adi**'
- 5.3 Kgetha karabo e nepahetseng ho feta tse ding. Ngola tlhaku feela A–D. (2)
- Polelwana ena '**... matlo a sesang metsing**' moleng wa 12 e re hlalose hore matlo a ne a ...
- A kenakene kahara metsi.
B kupeditswe ke metsi.
C qaputsa kahara metsi.
D aparetswe ke metsi kahohle.
- 5.4 Ke hobaneng ha mongodi a qadile seratswana sa hae sa pele ka 'ba bang'? (3)
- [10]

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA C: 30
MATSHWAO OHLE A PAMPIRI ENA: 70